

тельственного лобби, сумевшего протолкнуть мошеннический договор. То, что в состав заинтересованных в продаже Аляски лиц входил брат царя, свидетельствует о могуществе сил, пренебрегших интересами государства ради собственной выгоды. В результате была подорвана геополитическая безопасность Российской империи, которая в лице Соединенных Штатов получила не друга, а жестокого и сильного противника.

Ключевые слова: Аляска, Российско-Американская компания, Крымская война, Камчатка, Александр II, великий князь Константин Николаевич, Особый комитет, железнодорожная афера, геополитика.

SUMMARY

WHY DID RUSSIA LOSE ALASKA? RETURNING TO THE OLD TOPIC IN THE LIGHT OF THE NEW FACTS AND DOCUMENTS

V. Surnin (Uzhhorod)

This article explores the historical circumstances of the sale of Russian possessions on the North American continent in 1867. The recently introduced facts and documents authorize the author to state that the real reasons for the «concession» of Alaska to the United States of America lie not in the weakness of Russia, unable to retain its overseas territories, but in possession of a government lobby at that time that managed to push through the fraudulent agreement. The fact that the King's brother was part of the people interested in selling Alaska speaks of the might of forces that have neglected the interests of the state for their own benefit. As a result, the geopolitical security of the Russian Empire was undermined, which in the person of the United States received not a friend, but a cruel and strong opponent.

Keywords: Alaska, Russian-American Company, Crimean War, Kamchatka, Alexander II, Grand Duke Konstantin Nikolayevych, Special Committee, railway scam, geopolitics

УДК 94 (470) «1985/2017»: [316.485.26:316.77]

ПРОЕКТ РОСІЇ: ГІБРИДНІ ВІЙНИ І ТЕХНОЛОГІЇ ЇХ СТВОРЕННЯ

Попович К. В. (Ужгород)

Статтю присвячено вивченню питання про технології створення гібридних війн на пострадянському просторі, їх причин і проявів. На основі джерел автором проаналізовано технології створення інформаційних війн та їх реалізації.

Ключові слова: політична технологія, гібридна війна, інформаційна війна, конфлікт.

Постановка проблеми. На тлі стрімкого розвитку новітніх суспільних і політичних процесів у світі останнім часом все більшого розмаху набуває інформаційний вимір війни. Незважаючи на винайдення нової зброї та засобів ураження, психологічний тиск і залякування починають відігравати чи не найголовнішу роль у воєнному протистоянні. Цьому сприяють багато факторів, серед яких можемо назвати політичну необізнаність, ворожу пропаганду, соціальну незахищеність тощо.

Аналіз останніх досліджень. Тема дослідження є надзвичайно актуальною. Окремі її аспекти розглядаються в працях таких дослідників як Є. Магда [14], Ю. Радковець [17], І. Рущенко [20], А. Савчук [23].

У пропонованому дослідженні маємо на меті проаналізувати технології створення інформаційних війн у контексті гібридної війни та окреслити основні риси гібридних війн на пострадянському просторі, що велися й ведуться за участю Російської Федерації.

Виклад нового матеріалу. В умовах глобалізації та інформаційно-технологічної революції арсенал зброї фізичного знищення противника доповнюється технологіями його символічного знищення, спрямованими на духовні, ціннісно-мотиваційні сфери діяльності людей. У конфліктах нового типу інтенсивні збройні бої відбуваються все рідше, вони вже не відіграють ролі вирішального інструменту досягнення цілей протистояння. Території захоплюються переважно політичними засобами, в першу чергу – через встановлення контролю населення. При цьому в якості типового методу впливу використовується пропаганда, а методу контролю захоплених територій – переміщення населення, зокрема примусове видалення тих, хто має інші погляди чи іншу ідентичність. Такими є основні ознаки сучасної так званої «гібридної» війни.

Термін «гібридна війна» використовують також для опису атак із застосуванням ядерної, біологічної та хімічної зброї, саморобних вибухових пристроїв. Чи не основною складовою гібридної

війни є інформаційна війна. Такий підхід до ведення конфліктів є потужним і складним різновидом війни. Також цей термін застосовують тоді, коли потрібно охарактеризувати гнучку і складну динаміку бойового простору (англ. Battlespace), що передбачає гнучку реакцію та швидку адаптацію [14].

Експерти Незалежного аналітичного центру геополітичних досліджень «Борисфен Інтел» визначили «гібридну політику» як цілеспрямоване комплексне застосування політичних, дипломатичних, торговельно-економічних (кредитно-фінансових, паливно-енергетичних, військово-технічних тощо), інформаційно-пропагандистських та інших, зокрема нетрадиційних («асиметричних») заходів однієї держави (або коаліції держав) з метою підпорядкувати собі внутрішню і зовнішню політику іншої/інших за допомогою широкого спектру прихованих способів і механізмів підкупу, залякування та шантажу як керівництва політичних та бізнес-еліт, так і різних партійних і суспільних груп, а також загалом населення цих держав [17].

Для того щоб розібратися із сутністю гібридної війни, максимально чітко визначити її виитоки, спробуємо розкрити це поняття в контексті міжнародного права. Актуальність подібної спроби пов'язана з необхідністю спиратися на реалії ведення сучасних війн, які виходять за межі конвенційно-закріплених стандартів і правил воєнних дій.

На сьогоднішній день у міжнародному праві бракує розуміння поняття «гібридна війна». Тобто ми поки що не маємо змоги спиратися на комплексне визначення проблеми, на фундаментальні праці, які дозволили б нам розібратися в питанні настільки ж повноцінно, як, наприклад, у воєнних конфліктах, які проходять у традиційному руслі. Ті ж самі війни XIX століття, як приклад, не містять елементів «гібридної війни», на відміну від століття двадцятого, коли вони вже проявлялися тією чи іншою мірою. Між тим, є доволі багато праць, що значною мірою розкривають проблематику нетрадиційних типів воєнних дій і зокрема «війн гібридного типу», які дехто вже спробував охрестити «війнами майбутнього». Щодо останньої тези, дозволимо собі вказати на її спірність, адже такий тип воєнного протистояння має занадто багато вад, які значною мірою нівелюють або взагалі зводять нанівець ті переваги, що несе в собі для агресора війна «гібридного типу».

Існує думка, згідно з якою першими ідеологами гібридної війни були лідери Третього рейху, зокрема Адольф Гітлер та рейхсміністр народної освіти і пропаганди Німеччини Пауль Йозеф Геббельс, людина, до компетенції якої якраз і належали питання забезпечення ідеологічного підґрунтя для розв'язування та ескалації бойових дій. 1939 р. в Польщі перевдягнені в польську форму німецькі військові вбили своїх співвітчизників, і нацистська

Німеччина під гаслами захисту своєї територіальної цілісності розпочала найкривавішу війну в історії людства. З початком Другої світової війни Геббельс значно посилив пропаганду Третього рейху за допомогою спеціальних інформаційних випусків на радіо та в кінохроніці. 1940 р. почав виходити тижневик «Das Reich», для якого він постійно готував статті, що були розраховані на підтримання образу незламного солдата Вермахту, який веде священну війну за збереження «німецьких цінностей». У наші дні аналогічні прийоми використовують сучасні «геббельси» Російської Федерації, використовуючи канали телебачення, друковані ЗМІ, Інтернет-простір [25].

Сьогодні «поряд із асиметричними конфліктами та неконвенційними війнами (ситуації, коли явні бойові дії не ведуться) стоїть також поняття «гібридні війни», яке все частіше використовується», – зазначив Френк Г. Хофман, колишній офіцер морської піхоти, науковий співробітник міністерства оборони США, визначний теоретик у галузі збройних конфліктів та військово-політичної стратегії [27; 28]. Дослідник зазначає, що в майбутньому конфлікти будуть мультимодальними (тобто такими, що ведуться в різні способи) та багатоваріантними, вони не будуть входити в межі простої конструкції ведення збройного конфлікту чи війни. Такі загрози, за Ф. Хофманом, можуть бути охарактеризовані як гібридне співвідношення традиційних та нерегулярних стратегій і тактик, із децентралізованим плануванням і виконанням, участю недержавних акторів, використанням одночасно простих і складних технологій.

Доволі показовими, з точки зору застосування стратегії «гібридної війни», сьогодні є дії Російської Федерації на сході України. Це, безумовно, і є гібридний тип воєнних дій в його класичному (якщо доречно буде застосувати такий вислів до поки що не стандартизованого поняття «гібридна війна») вигляді. Те, що РФ готувалася до цієї війни, до того ж її ведення саме в такий спосіб, свідчать багато фактів. Достатньо звернути увагу на те, що подібну концепцію було прийнято на озброєння агресора не менше ніж десятиліття тому. Відповідна ідеологія акцентовано впроваджувалася в армії нашого північного сусіда з початку 1990-х рр.: Нагорний Карабах, обидві «чеченські» кампанії, Молдова... Агресія 2008 р. проти Грузії фактично стала «генеральною репетицією» воєнного втручання в Україну.

Як бачимо, РФ зробила певні належні висновки із власних ганебних поразок фактично в усіх воєнних конфліктах другої половини XX століття, «відкатила» тактику у власному «бліцкригу» на території Грузії і спробувала вже на більш масштабному рівні застосувати механіку «гібридної війни» на території України.

Франк ван Каппен, колишній радник з безпеки при ООН і НАТО, генерал-майор у відставці

підтвердив в ефірі «Радіо «Свобода»», що «Путін веде в Україні гібридну війну» [16].

Екс-заступник міністра оборони України І. Кабаненко заявив, що гібридна війна, яку веде проти України РФ, вимагає переходу від реактивних стратегій до проактивних. Цю тезу фахівець пояснив таким чином: «Гібридна війна побудована на промацуванні слабких місць, послідовному просуванні або одночасному за кількома напрямками, такими «хвилями», які йдуть на спад, а потім піднімаються. Розуміючи цю природу, і як це працює, можна достатньо ефективно працювати на випередження» [5].

Вважаємо цілком доречними аналогії між окремими елементами «гібридної війни», яку веде Росія проти України, та елементом воєнної стратегії традиційного формату війни – прийомом, який широко застосовувався під час Другої світової війни і який прийнято називати «розвідка боєм». У ході розвідки боєм атакуюча сторона за рахунок введення в бій незначних військових угруповань «намацує» слабкі місця у лавах захисників, щоб потім саме в них завдати противнику ніщивних ударів. Перші удари «гібридної армії» прийшлися у найбільш слабкому, передусім з точки зору ідеологічної лояльності до агресора, Донбаському регіоні України. В якості «розвідки боєм», яку протягом довгого часу здійснював Генеральний штаб РФ, слугувало нагнітання напруження серед місцевої спільноти, що базувалося на етнічному, релігійному, економічному підґрунті, нав'язування хибних цінностей тощо [6].

Директор Українського інституту національної пам'яті В. В'ятрович заявив, що Кремль веде в Україні не гібридну, а «більшовицьку» війну. Варто прокоментувати цей термін. Події, що відбуваються сьогодні на сході України, дуже схожі на те, що відбувалося у 1918-1920 рр. «Такі події, як утвердження радянської влади насправді у 1918, 1919, 1920 роках, і те, що відбувається зараз, – в цьому можна провести багато паралелей. Світ говорить про якийсь новий тип війни, який застосовується проти України, так звану гібридну війну, але нам здається, насправді, цей тип не новий – це типовий більшовицький тип ведення війни, який вівся проти України ще в 1918 році», – зазначив В. В'ятрович. За його словами, суть цього методу полягала в тому, що «на певній території твориться якась паралельна, альтернативна влада, в Харкові на противагу УНР твориться Раднарком Радянської України, який підтримується з Москви, створюються збройні формування, саме ці збройні формування визнаються Москвою, ведеться активна інформаційна, пропагандистська промивка місцевого населення для того, щоб це підтримувати, а потім розгортається вже безпосередня агресія – вторгнення на територію України» [3].

Український учений і політик В. Горбулін також не підтримує терміну «гібридна війна». Він

вважає, що, наполягаючи на визначенні подій в Україні як гібридної війни, деякі так звані експерти тим самим фактично підтримують концепцію РФ, яку вона нав'язує Україні. Гасло, яке застосовує політичне керівництво Росії, – це «допомога місцевому населенню, громадянам України в боротьбі за своє виживання» [6].

В такий спосіб офіційна Москва намагається перекопати весь світ у тому, що в Україні відбувається начебто громадянська війна. Росія називає цю війну громадянською, оскільки такий підхід розв'язує їй руки як агресорові. Такі підміна понять і спотворення реальності дозволяють агресорові перенести відповідальність за події в Україні (передусім за воєнні дії на території України) на саму Україну, її керівництво. У цьому контексті РФ, як «вовк в овечій шкурі», виступає нібито як миротворець, що захищає українське населення, українських громадян від геноциду, який розв'язало керівництво України проти своїх громадян на окупованих територіях Донбасу. Захищає, звичайно, російськомовних громадян, яких РФ вважає «співвітчизниками» і яких покликана захищати, оскільки взяла на себе таке зобов'язання ще з 1995 р., що закріплено в державному документі «Стратегічний курс Російської Федерації щодо країн держав-членів СНД», затвердженому президентом Б. Єльциним [17].

На думку доктора К. Вуйціцького з Центру студій Східної Європи Варшавського університету те, що відбувається в Україні, можна назвати «гібридною війною». Вона полягає в тому, що сильна держава, не маючи змоги відкрито напасти на слабшу, намагається розділити її. Москва робить це, висилаючи диверсантів, мобілізуючи злочинців, проводячи інформаційну війну з населенням. При цьому вона намагається довести всьому світові, що не є стороною конфлікту, хоч і ввела на територію України підрозділи своїх збройних сил. Власну агресію Росія намагається представити як миротворчу місію, в ході якої вона нібито рятує життя мирного населення іншої держави, яке піддається геноциду як з боку української влади, так і з боку частини найбільш радикально налаштованого суспільства [18].

Не можна однозначно визначити певну конкретну причину виникнення такого роду конфліктів. Проте, якщо говорити про гібридні війни в російському виконанні, можна назвати різні чинники, на які останнім часом звертають увагу експерти. Поточний стан світового господарства однозначно свідчить про важкий стан російської економіки, вийти з якого за існуючого економічного розкладу Росія не в змозі. З огляду на це Москва вдається до використання сумнівних із цивілізаційної точки зору важелів впливу на світову спільноту. Декілька століть будучи сировинним придатком розвинутого світу, РФ увійшла в нове тисячоліття, маючи критично неефективну економіку. Це пов'язано з непро-

фесійним керівництвом, технічною і технологічною відсталістю, кричущим рівнем внутрішньої корупції тощо. Крім того, світ стає все меншою мірою залежним від традиційних джерел енергії, експорт яких був і залишається для РФ по суті єдиним джерелом отримання прибутків. Ті сфери, які недодавно дозволяли Росії мати відносно диференційований «портфель» отримання доходів, на сьогоднішній день приносять зиску все менше: Маємо на увазі, зокрема, космічну, металургійну галузі, торгівлю зброєю та військовою технікою. Все це змушує керівництво країни до дій, здатних терміново виправити ситуацію. Проте, не бажаючи розвиватися в напрямку, в якому рухається весь цивілізований світ, Росія, по суті, намагається не «тягнутися до рівня цивілізованої світової спільноти», а опустити її на той рівень, на якому перебуває сама [17].

Існує ціла технологія створення гібридних війн. Вона є складною і послідовною, що дає можливість проводити деструктивну діяльність. Запорукою успіху створення гібридної війни є нестабільна ситуація всередині країни. За допомогою методів інформаційного ведення війни, а саме засобами пропаганди, країна-агресор може створити сприятливе підґрунтя для дестабілізаційного протестного клімату на певних територіях. Основними меседжами можуть бути різні варіанти поширення ідей «поганого життя в державі» або «поганої країни» взагалі.

Іншою складовою технології створення гібридної війни є викривлення істин, яке будується на «теорії вікон» американського соціолога Дж. Овертона. Згідно з цією теорією, у свідомість людини можна впровадити будь-яку ідею. Вкорінення ідеї у свідомості відбувається покроково, через декілька періодів. Спочатку в ЗМІ починають з'являтися новини потрібного спрямування, потім повідомляється про організацію і проведення численних досліджень, які доводять факт актуальності даного питання. «Вікно Овертона» працює непомітно, але при цьому дозволяє легалізувати будь-яку ідею [1].

Теорія також описує приблизну градацію ідей: 1) Unthinkable – немислимі; 2) Radical – радикальні; 3) Acceptable – прийнятні; 4) Sensible – доцільні; 5) Popular – популярні; 6) Policy – політика.

Інформаційне зомбування можемо вважати одним із найбільш потужних інструментів досягнення цілей гібридної війни. Протягом останніх років цю роль взяли на себе фейкові мас-медіа. Також велику роль відіграє відверта дезінформація. Соціальні мережі є засобами, які активно застосовують задля поширення неправдивої інформації серед користувачів. Особливістю такого способу поширення інформації є те, що за це ніхто не несе відповідальності. Одним із елементів гібридних війн є дискредитація виборів. Застосування цих та інших механізмів може бути суттєво полегшене існуванням соціальних суперечностей усередині держави.

Часто політичні еліти залежать від країни-

агресора. Розкол еліт веде до розколу в суспільстві. Важливими чинниками розв'язання війни може стати боротьба еліт (кланів) за владу чи сфери інтересів.

Створення гібридних технологій завжди концентруються на певному соціальному сегменті. Науковець І. Рушенко виділив «хиткі соціальні сегменти», які найлегше піддаються впливам, а також провів їх класифікацію [20]. До них належать: маргінальні прошарки; злочинці, члени кримінальних угруповань; так зване «соціальне дно»; так звані «радянські люди»; неінтегровані діаспори та нечисленні етноси; окремі релігійні спільноти і конфесії; представники політичної опозиції, несистемних політичних партій і рухів, дисиденти.

Далі розробляються певні сценарії – як обов'язковий пункт створення технології гібридної війни. Це можуть бути демонстрації, мітинги, флешмоби, інші акції. Сценарій супроводжується поширенням інформації у ЗМІ. Реалізацію цієї ланки забезпечують журналісти. Крім іншого, це дає змогу визначити ступінь ефекту, досягнутого від проведення події.

Гібридні війни можуть переслідувати різні цілі. Наприклад, їх метою може бути, як сталося в Україні, перетворення адміністративних одиниць на квазідержави з відривом їх від політичного центру, або підписання пактів щодо військової присутності держави-агресора на непідконтрольній території. Створення таких підривних соціальних технологій є важливим елементом ведення гібридної війни.

Для досягнення витоків розвитку сучасних технологій гібридних війн потрібно зробити екскурс у події недалекого минулого – кінця 80-х - початку 90-х рр. XX ст. Революції у країнах Центрально-Східної Європи були підготовлені всім ходом їх післявоєнного розвитку, і насамперед їх внутрішніми суперечностями, структурною слабкістю існуючих на той час режимів. Під напором потужних маніфестацій, різних акцій протесту (зокрема страйків), втечі громадян за кордон влада цих країн була або парализована (як у Східній Німеччині та Чехословаччині), або здавала одну позицію за іншою (як у Польщі, Угорщині, Болгарії, Албанії).

У 1989-1990 рр. у Болгарії, Східній Німеччині, Румунії та Чехословаччині відбулися демократичні революції, в результаті яких відбулася мирна (за винятком Румунії) зміна влади, до керівництва прийшли нові політичні сили [2]. Але революційні процеси в цих країнах, за всієї їхньої своєрідності та унікальності (відмінності за часом, за напруженням політичної боротьби, за масштабами залучених до активних дій суспільних верств тощо), у своїй основі мали загальні риси. Вони здійснювалися під гаслом усунення тоталітарних режимів і демократизації суспільства, утвердження політичного та ідеологічного плюралізму, рівноправності всіх форм

власності й переходу до ринкових відносин, створення правової держави, відродження національних культур і проголошення суверенітету націй.

Розпад Радянського Союзу супроводжувався безліччю збройних конфліктів. Лише деякі з них вдалося вирішити до нашого часу. Одним із об'єктивних чинників напруженості і конфліктності було те, кордони новоутворених незалежних держав після розпаду СРСР визначалися за колишніми адміністративними кордонами – при тому що на теренах колишнього СРСР були змішані різні народи, а кордони між республіками встановлювалися з позиції зручності управління.

Першим серед конфліктів, які пройшли всі стадії – від мітингів до війни, став придністровський конфлікт у Молдові. Далеко не найкривавіший в історії колишнього СРСР, він став передвісником майбутніх бід, уроком, який ніхто не захотів вивчити. У 1988-1989 рр. на хвилі перебудови в Молдові виникли численні націоналістичні організації, які виступали під антирадянськими та антиросійськими гаслами, було сформовано Народний фронт Молдови. Переважно російськомовна частина населення Придністров'я опинилася виключеною як із культурного життя, так і з інформаційного середовища Республіки Молдова. Різка зміна умов соціокультурного та лінгвістичного середовища значно посилила ворожі настрої населення Придністров'я до офіційного Кишинєва і стала головною причиною виникнення Придністровського конфлікту. Слід також враховувати, що за часів СРСР на території Придністров'я функціонували великі промислові підприємства, до краю приїздили спеціалісти з різних регіонів СРСР. Отже, ця частина Молдови була більшою мірою орієнтована на Росію.

У даному контексті варто звернутися й до давнішої історії Придністров'я. Адже до складу Молдови край увійшов тільки 1940 р. З давніх часів у геополітичному плані Придністров'я виконувало прикордонні функції, було ареалом поширення різних етносів, мов і культур [12]. До 1917 р. обидві частини Республіки Молдова, як Придністров'я, так і Бессарабія, входили до складу Російської імперії. Якщо вийти за рамки міжнародного правового поля, можна було би стверджувати, що Придністров'я має такі ж історичні права на повернення до Росії чи України, як і включення тієї частини Молдови, що називалася Бессарабією, до складу Румунії. З 1924 по 1940 рр. Придністров'я існувало як державне утворення у формі Молдавської Автономної Соціалістичної Республіки в складі України.

Акцентуємо увагу на цьому через те, що протистояння на сході України із самого його початку часто порівнюють із придністровським конфліктом. В обох випадках важливу роль у розпалюванні конфлікту відіграло мовне питання. Вже багато років тому Придністров'я проголосило незалежність від Молдови, але ніхто не визнає його як

державу. Каталізатором конфлікту стали два молдовські законопроекти, згідно з якими офіційною державною мовою визнавалася молдовська мова і мав бути здійснений перехід на так звану латиніку. Наслідком протестних акцій російськомовного населення стали серйозні сутички між силами Республіки Молдови і сепаратистами. Битва за Бендери стала основною ланкою конфлікту. Бої тривали з 19 по 22 червня 1992 р. Після втручання 14-ї армії Росії 7 липня було укладено перемир'я й почався процес переговорів щодо мирного врегулювання конфлікту. В його результаті загинули декілька сотень людей [24].

Процес переговорів триває до сьогодні. Він реалізується через формат 5+2: з одного боку, Молдова і Придністров'я – як учасники конфлікту, з іншого Україна та Росія – як гаранті; ОБСЄ – як посередник; США та ЄС – як спостерігачі. Щоправда, наразі переговорний процес фактично заблокований. У грудні 2015 р. міністр закордонних справ Росії С. Лавров звинуватив Україну у блокуванні формату через відсутність спецпредставника Києва з придністровського врегулювання. Та коли він з'явився, все одно нічого не змінилось.

Миротворчий контингент у Молдові складається із групи військових спостерігачів – по 10 офіцерів від Молдови, України, Росії та Придністров'я. Вони покликані здійснювати спільне патрулювання в зоні безпеки. До контингенту входять також російський, придністровський та молдовський батальйони. Загалом чисельність російських військ становить близько 1,5 тис., але можна говорити про 2-3 тис. російських солдатів у Придністров'ї. Додаткові військові сили було таємно переведено в край у період підготовки «Російської весни», коли ця територія однозначно розглядалася російськими військовими як плацдарм для захоплення південних областей України. Офіційно російські військові перебувають у Молдові під виглядом миротворців, а також в якості охоронців військових складів.

Отже, постає питання: хто ж насправді керує Придністров'ям? Показово, що з початку 2000-х рр. РФ почала виплачувати пенсіонерам краю щомісяця по 10 доларів. При цьому, попри певні преференції населенню, РФ не збирається визнавати незалежність «республіки». Це, зокрема, викликало обурення частини місцевого населення на тлі визнання Росією Південної Осетії та Абхазії. Але слід брати до уваги основну мету РФ у даному проекті. Від початку його існування цією метою було створення «сірої зони» для перешкоди можливого об'єднання Молдови з Румунією.

Практично в кожному збройному конфлікті, який спалахував на пострадянському просторі, Росія займала позицію втручання у внутрішні справи колишніх радянських республік під приводом проведення миротворницьких або гуманітарних операцій. Російські війська відправлялися в гарячі

точки для «підтримання націй на самовизначення» та на «захист російськомовного населення», як це декларувала офіційна влада. Подібна аргументація пояснюється тим, що неоімперська Росія сприймала та продовжує сприймати країни пострадянського простору лише як зони свого впливу [16].

Штучно створюючи так звані «зони заморожених конфліктів», РФ залишає за собою можливість у будь-який потрібний момент розв'язати новий гарячий конфлікт на території сусідніх держав і підтримати свій статус миротворця в очах світової спільноти.

За схожим сценарієм розгорталися події у Південній Осетії. Після встановлення в Грузії радянської влади Південна Осетія була включена до складу Грузії. 20 квітня 1922 р. було прийнято Декрет і створено Автономну Область Південної Осетії. 1939 р. осетинську писемність було переведено на грузинський алфавіт, грузинською мовою велось навчання у школах. Подібна політика радянського керівництва сприяла штучному роз'єднанню осетинського народу на дві гілки (Південна та Північна Осетія). Дуже напруженими грузинсько-осетинські відносини були в 1980-х рр., в період піднесення боротьби грузинського народу за незалежність. Слід визнати, що південні осетини зазнавали дискримінації з боку грузинського керівництва. У травні 1992 р. Верховна Рада республіки Південна Осетія проголосила незалежність, що симулювало початок активних бойових дій на території республіки. 24 червня 1992 р. в Сочі було підписано російсько-грузино-осетинську угоду про принципи врегулювання грузино-осетинського конфлікту.

Ситуація в Південній Осетії зазнала змін після приходу до влади в Грузії М. Саакашвілі, який ставив за мету відновити єдність Грузинської держави. 2006 р. парламент Грузії прийняв постанову, якою всі миротворчі операції РФ у зоні грузино-осетинського конфлікту були засуджені, дії Росії в регіоні визначалися як анексія. Свого піку конфлікт досяг 2008 р., проте можемо стверджувати, що російсько-грузинська війна почалася значно раніше й носила гібридно-прихований характер. РФ, як «держава-миротворець», проводила в Південній Осетії послідовну пропагандистську політику. Протягом років РФ роздавала осетинам паспорта громадян РФ та посади міністрів оборони, внутрішніх справ. Крім збройних формувань сепаратистів, яких підтримував Кремль, у війні брали участь регулярні частини російської армії [11].

Зважаючи на поразку місцевих сепаратистів, РФ у відповідь почала вторгнення на територію Південної Осетії та просування територією Грузії. Керівники європейських держав різко засудили вторгнення РФ і запропонували план встановлення перемир'я. Згідно з ним російські військові повинні були залишити територію автономії, проте до теперішнього часу де-факто там залишається вій-

ськовий контингент РФ. Документ про перемир'я складався з 6 пунктів: 1) сторони відмовляються від використання сили; 2) бойові дії припиняються; 3) міжнародне співтовариство отримує вільний доступ для надання гуманітарної допомоги; 4) збройні сили Грузії повертаються в місця їх постійної дислокації; 5) збройні сили РФ виводяться на лінію, яка була визначена до бойових дій; 6) починається міжнародне обговорення питання про майбутній статус Південної Осетії та Абхазії, а також шляхів забезпечення їх безпеки [22]. На даний час цей конфлікт залишається в замороженому стані.

Російсько-грузинська війна супроводжувалася значним інформаційним тиском з боку Росії. Телеканали РФ влаштували у прямому ефірі цілодобовий телемарафон, протягом якого висвітлювалася ідея підтримки прагнення осетин до самовизначення та засудження «агресії Грузії» [19]. Росія офіційно визнала незалежність Південної Осетії й не заперечує своєї військової присутності в автономії [8].

Ці події зайвий раз підтвердили, що створення заморожених конфліктів виявилось для РФ ефективним елементом зовнішньої політики держави. Таким чином РФ прагне розповсюдити свої сфери впливу на пострадянському просторі, зберегти свій контроль над іншими країнами. Так, Революція Троянд у Грузії та проголошення курсу до вступу в НАТО стало для Росії сигналом про ризик можливої втрати контролю над сусідньою державою. Як наслідок, Росія одразу почала загострювати ситуацію в Південній Осетії.

Ще одним прикладом гібридної війни є конфлікт в Абхазії, який має давнє етнополітичне підґрунтя. Абхазія довгий час була провінцією Грузії. Певний час вона мала статус союзної республіки, але 1931 р. набула статусу автономії у складі Грузії. Політика радянського керівництва, зокрема Л. Берії дала свої негативні результати: в абхазькі села переселяли грузинів, і з часом абхазі почали становити меншість навіть на своїй етнічній території [10]. 1989 р. почалися масові заворушення й сутички. 1990 р. Абхазія прийняла Декларацію про суверенітет, два роки потому відновила дію Конституції Абхазької республіки від 1925 р. Рішення не було визнане на міжнародному рівні.

Грузія після проголошення незалежності (1991) вважала Абхазію своєю невід'ємною частиною. Проте більшість населення Абхазії такої думки не поділяло, відчуваючи загрозу своїй національній ідентичності. Неспроможність досягти компромісу вилилася у війну, яка тривала 13 місяців. Воєнні дії між Грузією та Абхазією почалися восени 1992 р. Грузія мала на меті повернути контроль над невідконтрольними територіями та об'єднати їх в єдину Грузію. Того ж року, коли стало ясно, що жодна із сторін не здобуде переваги, було підписано

документ про припинення воєнних дій. Але це було лише тимчасовим так званим «миром». Росія виступила «гарантом» договору про припинення вогню, водночас надаючи Абхазії суттєву підтримку. Впродовж наступних років на території Абхазії зберігалася військова присутність Росії.

2008 р. РФ прямо втрутилася у грузино-абхазький конфлікт, на територію Грузії вступила 58-а російська армія. Уряд Грузії відкрито звинуватив РФ в анексії території своєї держави. Грузія стала першою державою, в якій РФ повною мірою реалізувала свою агресію в період після закінчення холодної війни. Голова Міністерства закордонних справ РФ С. Лавров заявив, що причиною вводу військ стала «агресія Грузії проти невідконтрольованих її територій», яка нібито вчиняла геноцид проти мирного абхазького населення. Зрозуміло, однак, що основною метою РФ вторгнення в Грузію було збереження контролю над своїми зонами впливу, недопущення вступу Грузії в НАТО, відкриття військових баз Альянсу біля кордону з РФ.

Сьогодні Росія по суті лишається єдиним партнером Абхазії, але стороною конфлікту себе не визнає. Російські «миротворці» неодноразово перевозили зброю для незаконних формувань сепаратистів. В якості валюти на території республіки діє російський рубель, переважна більшість населення мають російські паспорти. Більшість керівних посад займають співробітники спецслужб РФ, від яких і залежать усі політичні кроки республіки. Свою присутність у регіоні Росія не заперечує. Вона офіційно визнає незалежність республік Абхазія та Південна Осетія [26]. В Абхазії розквартирована 7-а військова база чисельністю в 4 тис. військово-службовців, що володіє своїм аеродромом, здатним приймати будь-які типи військових літаків. А в Південній Осетії розміщена 4-а військова база з аналогічним контингентом.

Отже, через використання новітніх технологій створення гібридних війн РФ прагне втілити реваншистські ідеї щодо відновлення своїх сфер впливу у світі [7]. Адже з розпадом СРСР Росія втратила свої сфери інтересів у багатьох регіонах. Прихід до влади В. Путіна на рубежі тисячоліть зумовив відновлення ідей реваншизму. Росія знову повернулася до політики створення образу ворогів.

Більшість населення під впливом пропаганди починає підтримувати так звану «ідеологію партії». Створення поясу «зовнішніх ворогів» згуртовує людей і відволікає їх від внутрішніх нагальних проблем. При цьому на зовнішній арені РФ намагається посилено формувати і підтримувати образ себе як країни-миротворця.

Фундаментом такої політики виступила концепція так званого «російського світу» («русского мира») [21; 26], яка увібрала в себе ідеї воєнної агресії з метою реставрації Росії в радянських кордонах до 1991 р. та повернення її «зони впливу» на території, якими вона володіла до 1917 р. (країноколонії та сателіти в Європі, Закавказзі, Середній Азії). Деякі оглядачі вважають проект «російського світу» повним аналогом нацистського «Третього Рейху». Десятки мільйонів етнічних росіян, які залишилися в колишніх республіках, виступають для російського уряду в якості «матеріалу» для ліплення «російського світу», при цьому вони використовуються в ролі п'ятої колони для підризу молодих національних суверенних держав зсередини. Концепція «російського світу» вже давно перейшла межі суто національної доктрини, стала технологією поширення впливу окремої групи, яка ідентифікує свій інтерес і бачення світу із національним інтересом Росії.

Висновки. Отже, з розвитком технологій змінюються й умови ведення війн, зі звичних бойових дій акценти зміщуються в бік актуалізації інформаційної складової. Гібридні війни існували протягом століть, хоча й досі не сформовано конкретного терміну, який би вдало охопив основні їхні характеристики. Конкретна перевага вже не є кінцевою метою війни. Метою стає розхитування життєдіяльності населення охоплених гібридною війною територій – в економічному, соціальному, а також психологічному вимірах. Вже з часів розпаду СРСР Росія відпрацьовувала варіанти створення технологій невідкритого ведення війни та підризних технологій. Їх було апробовано у Придністров'ї, в Південній Осетії та Абхазії, з попередньою розробкою різних сценаріїв. Інформаційна війна стала найефективнішим засобом зомбування й залякування людей, а «миротворчість» – маскою для всього міжнародного співтовариства.

1. Вікно Овертона: технологія знищення, або Як легалізувати що завгодно. [Електронний ресурс] // Народний оглядач. – Режим доступу: <https://www.ar25.org/article/vikno-overtona-tehnologiya-znyshchennya-abo-yak-legalizuvaty-shcho-zavgodno.html>.
2. Вологдин А. А. Демократические революции 1989-1990-х гг. в государствах Центральной и Восточной Европы. [Електронний ресурс] / А. А. Вологдин // История государства и права зарубежных стран. – Режим доступу: http://stud.com.ua/71428/pravo/demokratichni_revolyutsyi_1989_1990_derzhavah_tsentralnoyi_uevgori#26.
3. В'ятрович В. Кремль веде в Україні не гібридну, а «більшовицьку» війну. [Електронний ресурс] / В. В'ятрович // Еспресо. – 2014. – Режим доступу: http://espreso.tv/news/2014/11/29/vyatrovych_kreml_vede_v_ukrayini_ne_hibrydnu_a_quotbilshovyckuquot_viyunu.

4. «Гібридна» війна Росії – виклик і загроза для Європи. [Електронний ресурс] // Центр Разумкова. – Режим доступу: <http://old.razumkov.org.ua/ukr/upload/GIBRID-WAR-FINAL-1-1.pdf>.
5. Гібридна війна вимагає від України переходу від реактивних стратегій до проактивних. [Електронний ресурс] // 112ua. – Режим доступу: <https://ua.112.ua/polityka/gibridna-viyna-vimagaye-vid-ukrayini-perehodu-vid-reaktivnih-strategiy-do-proaktivnih-kabanenko-137968.html>.
6. Горбулін В. Гібридна війна: все тільки починається. [Електронний ресурс] / В. Горбулін // ZN,UA. – 2016. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/internal/gibridna-viyna-vse-tilki-pochinayetsya_.html.
7. Горбулін В. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу. [Електронний ресурс] / В. Горбулін – Режим доступу: <http://sp.niss.gov.ua/content/articles/files/3-1435911076.pdf>.
8. Госдума признала Абхазию и Южную Осетию. [Електронний ресурс] // Lenta.ru. – Режим доступу: <https://lenta.ru/news/2008/08/25/statement/>.
9. Про поняття «гібридна війна». [Електронний ресурс] // Віче. – Режим доступу: <http://veche.kiev.ua/journal/4615/>.
10. История Абхазии от Колхидского царства до наших дней. [Електронний ресурс] // РИА Новости. – Режим доступу: <https://ria.ru/spravka/20120814/722748974.html>.
11. Киридон А. Причины российско-грузинского конфликта: региональный вимір. [Електронний ресурс] / А. Киридон – Режим доступу: <http://vmv.kyumu.edu.ua/v/08/kyrydon.htm>.
12. Лицкай А. Становление и развитие Приднестровской Молдавской Республики / А. Лицкай // Мир после Косово: Россия, СНГ, Латинская Америка. – М., 2000.
13. Крапівін О. Зовнішня політика країн Центральної та Східної Європи. [Електронний ресурс] / О. Крапівін – Режим доступу: <http://uchebnik-online.com/131/2028.html>.
14. Магда С. М. Гібридна війна: сутність та структура феномена. [Електронний ресурс] / С. М. Магда. – Режим доступу: journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/download/2489/2220.
15. Петрова С. Грузино-осетинский конфликт и роль России в урегулировании политической обстановки на Кавказе. [Електронний ресурс] / С. Петрова – Режим доступу: http://sejournal.ru/articles/issn_1997-292X_2011_2-3_34.pdf.
16. Путін веде в Україні гібридну війну. [Електронний ресурс] // Радіо Свобода. – 2016. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/a/25363591.html>.
17. Радковець Ю. «Гібридна політика» сучасної Росії як стратегія реалізації її національної геополітики / Ю. Радковець // Урядовий кур'єр. – 2015. – № 194 (5568), 20 жовтня.
18. Росія веде «гібридну» війну проти України. [Електронний ресурс] // Польське радіо. – Режим доступу: http://external_test.polskieradio.pl/5/38/Artykul/169997.
19. Російсько-грузинський конфлікт: причини та наслідки для європейської безпеки: експертна дискусія. [Електронний ресурс] // Національний інститут стратегічних досліджень. – 2008. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/table/408008/index.htm>.
20. Рущенко І. П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога: Монографія / І. П. Рущенко. – Х.: ФОП Павленко О. Г., 2015. – 268 с.
21. «Русский мир» як технологія. [Електронний ресурс] // Тиждень.ua – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/World/29591>.
22. Саакашвілі прийняв мирний план Саркозі та Медведєва. [Електронний ресурс] // Українська правда. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2008/08/13/3519964/>.
23. Савчук А. Карта «мировотворческих» проектов России. [Електронний ресурс] / А. Савчук // MediaPort – Режим доступу: <http://www.mediaport.ua/karta-mirotvorcheskih-proektov-rossii>.
24. Тихонов С. «Приднестровский конфликт: как все начиналось». [Електронний ресурс] / С. Тихонов // «Expert Online». – 2014. – Режим доступу: <http://expert.ru/2014/03/2/kak-nachalsya-pridnestrovskij-konflikt/>.
25. Журналістика Третього рейху. [Електронний ресурс] // Історична правда. – 2014. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/digest/2014/09/5/144541/>.
26. Четвертый рейх: фюрер Путин готов к войне за «русский мир». [Електронний ресурс] // УНІАН. – Режим доступу: <https://www.unian.net/politics/897859-chetvertyiy-reyh-fyurer-putin-gotov-k-voyne-za-russkiy-mir.html>.
27. Hoffman F. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid War / Frank Hoffman. – Arlington: Potomac Institute for Policy Studies, 2007. – P. 20-22.
28. Hoffman F. Hybrid warfare and challenges / Frank Hoffman // Joint Force Quarterly. – 2009. – No I. – P. 52.
29. П'ять років «п'ятиденній війні». [Електронний ресурс] // Kyiv.ua. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/tema-dnya-podrobici/pyat-rokiv-pyatidenniy-viyni>.

РЕЗЮМЕ

ПРОЕКТ РОССИИ: ГИБРИДНЫЕ ВОЙНЫ И ТЕХНОЛОГИИ ИХ ОБРАЗОВАНИЯ

Попович Е. В. (Ужгород)

Статья посвящена изучению вопроса о технологиях создания гибридных войн на постсоветском пространстве, их причин и проявлений. На основе источников автором проанализированы технологии создания информационных войн и их реализации.

Ключевые слова: политическая технология, гибридная война, информационная война, конфликт.

SUMMARY

THE RUSSIAN PROJECT: THE HYBRID WARS AND TECHNOLOGIES OF THEIR DEVELOPMENT

К. Popovych (Uzhhorod)

The article is devoted to the study of the issue of creation technologies of hybrid wars in the post-Soviet countries, their causes and manifestations. Based on the sources, the author analyzed the technologies of creating information wars and their implementation.

Key words: political technology, hybrid war, information war, conflict.

УДК 94/314.15

БІЖЕНЦІ ТА НЕЛЕГАЛИ НА АМЕРИКАНСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ (2000-2014 рр.)

Лавер О. Г. (Ужгород)

В статті вивчаються питання динаміки чисельності біженців, вимушених переселенців та нелегальних мігрантів на Американському континенті. Розглядаються причини міграції за окремими країнами Американського континенту.

Ключові слова: біженці, внутрішні переселенці, мігранти в країнах Американського континенту, динаміка чисельності, регулюючі закони міграції.

Постановка проблеми. Питання біженців, нелегальної міграції та міграційних процесів узагалі є чи не одним із найсерйозніших викликів, які постали перед людством у XXI столітті. З цієї причини дослідження вказаних питань та можливих шляхів їх вирішення є, станом на сьогоднішній день, актуальною задачею.

Метою пропонованої публікації є вивчення питання біженців та міграційних процесів, включаючи нелегальну міграцію, у країнах Американського континенту. Дані процеси розглядаємо комплексно, у країнах як Північної, так і Латинської Америки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велика кількість публікацій, як журнальних, так і в ЗМІ, зокрема електронних, частину з яких наведено у списку цитованої літератури, свідчить про актуальність піднятої проблеми, а тому нагальною є публікація статті з даної проблематики, де за часовий проміжок 2000-2014 рр. узагальнюються відповідні статистичні дані.

Виклад основного матеріалу. Якщо вести мову про біженців та нелегалів у західній півкулі, то слід розглядати окремо ситуацію в Латинській

Америці та в США і Канаді.

На рубежі 2010-х рр. громадянські війни, які йшли в країнах Латинської Америки, в переважній більшості вже відгрімали. Тільки нещодавно (2016) закінчилася громадянська війна в **Колумбії**, яка бере свій початок аж із 1948 р. Наслідком цієї війни стала поява величезної кількості біженців, переважно в сусідніх країнах. Так, станом на 2012 р. колумбійських біженців нараховувалося у Венесуелі 203.563, в Еквадорі – 122.964, в Панамі – 15.723, в Коста-Риці – 10.305, у далекій Канаді – 17.563 особи. Ще більшим було число внутрішньо переміщених осіб, яке 2012 р. коливалося в межах 3,9-5,5 млн. [1]. Число внутрішньо переміщених осіб у Колумбії має тенденцію до зростання. Наприклад, 2005 р. їх нараховувалося близько 2 млн. [2]. Біженці та внутрішньо переміщені особи в Колумбії живуть дуже бідно, балансуючи, у прямому сенсі цього слова, на межі виживання. Біженців від інших воєн на континенті 2012 р. зафіксовано не було. Нараховувалося 15 тис. внутрішньо переміщених осіб у Перу – як наслідок громадянської війни 1980-2000 рр., а також 160 тис. внутрішньо переміщених осіб у Мексиці –